

Bitka pri Bratislave v roku 907 a jej význam pre vývoj stredného Podunajska, zost. Tatiana ŠTEFANOVIČOVÁ – Drahoslav HULÍNEK, Slovenský archeologický a historický inštitút, Bratislava 2008 (vyšlo 2009)

320 s., ISBN 978-80-970077-7-5

1100. výročie prvej písomnej zmienky o meste Bratislava sa stalo impulzom pre medzinárodné stretnutie historikov a archeológov. Kolokvium zorganizoval Slovenský archeologický a historický inštitút, ktorý napriek krátkej existencii (vznikol v roku 2006) sa výrazne etabloval v slovenskej vedeckej komunite. Svoju aktivitu prezentoval už tromi vydanými zborníkmi, posledný z nich je zborník textov, ktoré odzneli na spomínanom kolokviu *Bitka pri Bratislave v roku 907*. V knihe sú sústredené texty historikov a archeológov, absentujú však príspevky numizmatikov, ktoré by určite prispeli k lepšiemu vykresleniu hospodárskej situácie v strednej Európe na začiatku 10. storočia.

Písomná zmienka o bitke „*ad Brezalauspurc*“ dosiaľ vyvoláva mnohé otázky, na ktoré bádatelia dodnes nemajú jednoznačnú odpoveď. R. Marsina sa vo svojom príspevku *Bitka pri Bratislave v roku 907 z pohľadu historických prameňov* zameral na spresnenie dátumu konania bitky, keďže v literatúre sa objavujú názory ponúkajúce iné časové zaradenie. Politickej situácii a rýchlym premenám spojeneckých zoskupení medzi Bavormi, Maďarmi, Slovanmi a Sasmi pred a po zmieňovanej bitke sa podrobne venoval J. Steinhübel (*Maďari, Slovania, Bavori a Sasi v rokoch 896–933*). Z dochovaných strohých informácií v písomných prameňoch vyplýva, že politická situácia v strednej Európe bola v prvých desaťročiach 10. storočia nestála. Každá malá zmena viedla k rýchlej zmene spojenectva. J. Steinhübel predpokladá spojenectvo Čechov a prípadne nitrianskych Slovanov s Maďarmi do roku 920, počas ktorého Maďari neplienili územia spojencov. Po zániku spojenectva Maďari rýchlo obsadili Nitriansko (február 921) a potom uskutočňovali útoky na Čechy i Moravu.

V troch príspevkoch sa historici pokúšali ozrejmiť pôvod názvu *Brezalauspurc*. Matúš Kučera venoval pôvodnému pomenovaniu celú štúdiu *O pôvode názvu Bratislavy*. Pozornosť zamerl na termín *Brezalauspurc*, ktorému jednoznačne pripísal slovanský pôvod a predpokladá,

že vychádza z vlastného mena *Braslava*, pričom pod vplyvom nemeckého jazyka vznikla forma *Pressburg*. Okrajovo riešil pôvod maďarského mena Bratislavy *Pozsony*. J. Steinhübel ponúkol odlišný výklad a prikláňa sa k názoru, že správna podoba mena je *Preslavvapurch*. Do tretice sa pôvodným názvom Bratislavy zaoberal Vincent Sedlák (*Geografické predpoklady vzniku štátov v ranom stredoveku*), ktorý sa zamerl na genézu maďarského mena Bratislavy. V príspevku sa snažil poukázať na to, aký vplyv mali zmeny toku Dunaja na správne rozdelenie vznikajúceho uhorského štátu.

Značná časť príspevkov tvoria štúdie archeológov. Vo svojich statiach sledujú najmä otázky chronologického zaradenia archeologických pamiatok, ktoré označujeme ako staromaďarské. Štúdie českých bádateľov (Pavel Kouřil, *Archeologické doklady nomádskeho vlivu a zásahu na území Moravy v závěru 9. a v 10. století*; Nada Profantová, *Problémy interpretace staromaďarských nálezů v Čechách*) upozorňujú na niekoľko nálezov staromaďarského pôvodu z hrobových celkov z územia južnej Moravy, ktoré nevyklučujú časové zaradenie do záveru 9. a začiatku 10. storočia. V štúdiách slovenských archeológov (Tatiana Štefanovičová, *Slovensko v 10. storočí*; Ján Vavruš, *Prvá maďarská generácia v archeologických a písomných prameňoch*; Gabriel Fusek, *Osídlenie Nitry v 10. storočí. Kontinuita alebo diskontinuita?*) prevláda časové zaradenie hrobov so staromaďarskými pamiatkami až od druhého desaťročia 10. storočia, prípadne datujú staromaďarské nálezy len rámcovo do prvej polovice 10. storočia. O možnosti zaradiť niektoré hroby so staromaďarskými nálezmi do skoršieho obdobia sa vôbec neuvažuje. Argumentujú predovšetkým nálezmi mincí, ktorých razby pochádzajú z neskoršieho obdobia (od roku 914 a mladšie). Treba podotknúť, že z územia juhozápadného Slovenska poznáme i hroby so staromaďarskými pamiatkami bez mincí, ktoré sú však automaticky datované podobne ako hroby s mincami. Vzniká otázka, prečo je rozdiel v datovaní hrobových nálezov na južnej Morave a na Slovensku taký rozdielny. Je však málo pravdepodobné, že by sa Nitriansku staromaďarské obyvateľstvo programovo vyhýbalo pri svojich cestách na Moravu. Najbližší výskum by sa mal zamerať na spresnenie datovania týchto hrobových celkov so staromaďarskými pamiatkami. Situácia je výskumu naklonená aj vďaka novým nálezom, o ktorých informovali

V. Turčan (*Prvé staromaďarské nálezy z okolia Bratislavy*) a G. Nevizánsky (*Aktuálne problémy výskumu pamiatok staromaďarského etnika na území dnešného Slovenska*). D. Hulínek v zborníku predstavil rozsiahlu štúdiu o veľkomoravských hradiskách a opevnených sídliskách (*Funkčné členenie veľkomoravských opevnených sídlisk na základe ich spoločenského významu a kontinuita ich pretrvávania v 10. storočí/Morava a západné a stredné Slovensko/*). Napriek tomu, že štúdia pôsobí erudovane a prepracovane, vyvoláva rozpaky. Autor pracuje s lokalitami, ku ktorým uviedol charakteristiku „potencionálne (archeologicky nedoložené) lokality“, čo jeho závery značne problematizuje.

Priestor v zborníku dostali i dva príspevky mapujúce ohlas bitky pri Bratislave v slovenskej a maďarskej historiografii (B. Pintér, *Bitka pri Bratislave vo svetle slovenskej a maďarskej historiografie*; L. Veszprémy, *Boj pri Bratislave /907/ v maďarskej historiografii*), čo je veľmi potešujúce, nakoľko je historiografia tohto obdobia dosť okrajovou záležitosťou.

HANA CHORVÁTOVÁ

Rituály, ceremonie a festivity ve střední Evropě 14. a 15. století, vyd. Martin NODL – František ŠMAHEL ve spolupráci s Krzystofem KOWALEWSKYM, Centrum medievistických studií, Filosofia, Praha 2009 (= *Colloquia mediaevalia Pragensia* 12)

496 s., ISBN 978-80-7007-298-1

Objemná publikace *Rituály, ceremonie a festivity* přináší pohled na v posledních letech značně exponované téma, jež souvisí nejen se slavnostmi, ale přirozeně také se všedními dny různých sociálních vrstev středověku. Již z tohoto hlediska je zřejmé, že podle dobových záznamů popisujeme nebo konstruujeme možné podoby lidského chování. Rituály či ceremonie můžeme tak de facto vidět a hledat prakticky všude, kde jsme schopni si je zdůvodnit. Zůstává otázkou, do jaké míry nám pomáhají teoretická pojednání, která nás poučí o tom, jak máme rituály a ceremonie vnímat či klasifikovat po způsobu definování jinými vědními obory. Při studiu pramenů nedílně totiž dojdeme k tomu, že přenositelné rituální chování bývá často spojeno jen s několika hlavními body a ostatní

podléhalo např. náhodné či vynucené dějinné události nebo běžnému vývoji středověké společnosti. Předkládaná publikace pak právě v tomto smyslu přináší řadu námětů k dalším otázkám. Celkem zahrnuje třicet studií, které se tematicky člení do tří celků: *Panovník a stát, Šlechta a města a Církevní rituály*.

První z nich Roberta Antonína a Tomáše Borovského pojednává o funkci darů při panovníckých vjezdech. Tomáš Baletka se pokusil zachytit ceremoniál, rituály a gesta moravských Lucemburků, které hledá při každodennosti i oficiálních jednáních, a uvědomuje si právě onu problematičnost vymezení či jednoznačného definování rituálního chování. Lenním a holdovacími přísahám v zemích České koruny v době pozdního středověku se na příkladu Slezska a Horní Lužice věnuje Lenka Bobková. Na konkrétních problémech demonstruje význam rituálního chování jak panovníka, tak přísahajících či holdujících; vyzdvihuje přitom, že k tomu docházelo za doprovodu různých ceremoniálních souvislostí a klíčové bylo jádro onoho aktu, jež mělo protoprávní dopad ve smyslu upevnění či přijetí moci panovníka nad konkrétní zemí. Účelovostí, proměnami a zároveň modelovým způsobem přijetí či vítání krále se zabývá Martin Čapský v textu *Slavnosti na počest Ladislava Pohrobka ve Svídnici a ve Vratislavi*. Stephan Flemmig naopak představil vývoj korunovačního ceremoniálu v Polsku ve 14. století, přičemž korunovací sleduje jako klíčovou *performanci* v životě vládce, v níž vyzdvihuje úlohu místa konání, aktérů, přímé liturgie a vlastních korunovačních insignií. K zajímavým patří pasáže o možnostech zachování, využití a vlivů korunovačních řádů či předpisů. V článku Jaroslavy Hausenblasové se vrátíme opět do prostředí Českého království, tentokrát do prostoru královského dvora Anny Jagellonské. V textu velmi dobře postihneme demonstrativní chování dvořanů, účelovost slavnostního dění a snahu po organizování a řádu v chování dvora i ve všedních dnech. Ty v pozdním středověku stále častěji provázely písemné záznamy či nařízení, např. v podobě dvorských řádů, jež dvorský ceremoniál cíleně vymezovaly prostřednictvím psané podoby. Hlavní těžiště studie zavádí čtenáře do poutavé a ceremoniálně organizované každodennosti dvorského života, konkrétně na příkladech dvou dvorských řádů z let 1519 a 1526. Následují příspěvky Ivo Hlobila k zastavení stavebních prací na katedrále sv. Víta a Libora Jana